

EDİTÖRLÜK BEDELİ

Yeşim GÖKÇE KUTSAL

"Bir editöre sorarlar:

- Göreviniz kitap basmak mı? -Hayır, bu matbaacının işi.
- O halde onları dağıtıyor sunuz? -Hayır, bu dağıtımıcının işi.
- Kitap mı satıyorsunuz peki? -Hayır, bu kitapçının işi.
- O zaman, yazıyor musunuz? -Hayır, bu yazarın işi.
- Peki, editörün görevi nedir? -Geriye kalan her şey".

GİRİŞ

Editörün temel sorumluluğu bilimsel dergilerde yayına kabul edilen makalenin sadece ve sadece "bilimsel değeri" nedeniyle yayınlanacağı güvencesini vermektir (1,2). Gönüllü olarak bilimsel dergilerde editörlüğü üstlenen kişiler bu görevi istedikleri için yapmaktadırlar. İstenerek ve inanılarak yapılmadığı sürece editörlük olağanüstü bir iş yüküdür ve bu koşullarda pek çok editor adeta bir "adanmışlık" sergileyerek ellerinden gelenin en iyisini yapmaya çalışmaktadırlar.

EDİTÖR KİMLİĞİ

Genel anlamda çoğu dergi editörlerinin dergi içindeki politikaların belirlenmesi üzerinde ciddi etkileri vardır ki, bu durum görev değişikliği yapılan geçiş dönemlerinde yeni editörün yönlendirmesi ile farklılaşabilecektir. Doğal olarak bir derginin değişim/gelişim sürecini, ya da çalışma alanlarını izleyen araştırmacılar açısından belirlenen zaman dilimi içinde karar verici olan editörün bilgi birikimi ve donanımı bir anahtar oluşturmaktadır.

Dergiler başarı çizgilerinin takip edilmesi açısından editörlerinin kimliklerini açıklamak durumundadırlar. Basılı dergilerde editörün varlığı ve kimliği, her sayıda arayan ya da ilgilenen her okuyucunun kolayca ulaşabileceği şekilde ve açık olarak izlenebilmekteyken, sadece elektronik olarak yayınlanan dergilerde editör kimliği bazen açıklıkla yer almamaktadır. Nedeni çoğu zaman makale ile ilgili kararların editör yardımcıları veya editörler kurulu tarafından veriliyor olması, her makalede tek bir editörün tüm sorumluluğu almasının pratik ve tamamen doğru bulunmamasıdır. "Best Practices for Publishing Journal Articles" çalışma grubu üyelerine göre; önemli nokta hangi zaman diliminde hangi editörün görev yaptığının kaydedilmesidir (3).

Prof. Dr. Yeşim GÖKÇE KUTSAL
Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, Hacettepe Üniversitesi Geriatrik Bilimler Araştırma Merkezi-GEBAM Müdürü, Türk Geriatri Dergisi Baş Editörü.
ygkutsal@gmail.com

EDİTÖRLERİN SORUMLULUKLARI

Editörlerin öncelikli temel sorumlulukları aşağıdaki şekilde özetlenebilir (4,5):

- 1- Okuyucularına karşı sorumludurlar ; okuyucularının gereksinim ve beklentilerini öğrenmelidirler,
- 2- Yayınların değerlendirilmesi sonrasındaki kararlar ve bunların uygulanışı ile ilgili olarak bir sistem oluşturmalarıdır,
- 3- Dergide yer alan araştırmalardaki deneklerin hak ve güvencelerinin sağlandığından, uluslar arası etik kurallara uyulduğundan, etik kurul onaylarının alındığından, bilgilendirilmiş onam formunun imzalandığından emin olmaya çalışmalıdırlar,
- 4- Derginin içeriğinden ve makale çeşitlerinden sorumludurlar,
- 5- Yazarlara bilgi, yayın hazırlama ve gönderim kurallarının belirlenmesini ve okuyuculara duyurulmasını sağlamalıdırlar,
- 6- Makalelerin gecikmeden değerlendirilmesi ve yayına kabulü veya reddi açısından uygun bir işlem süreci geliştirmeli ve bunun sürekliliğini sağlamalıdırlar,
- 7- Makalenin danışmanlarca değerlendirilme aşamasında çalışmanın içeriğinin ve yazarların adlarının gizliliğini sağlamalıdırlar,
- 8- Kararlarının arkasında durmalı, fakat verdikleri kararı gereği halinde yeniden gözden geçirmek konusunda da tereddütlü olmamalıdırlar,
- 9- Sadece makalelerin değil, yapılan araştırmaların kalitesinin artırılması konusunda da çaba harcamalıdırlar,
- 10- Yazarlara makale hazırlama ve gönderimi, danışmanlara ise makale değerlendirmesi için kılavuzlar yayınlamalı ve bunları düzenli olarak güncellemelidirler,
- 11- Makalenin değerlendirilmesi ve basımı aşamalarında yapılan hataların düzeltilmesi konusunda hazırlıklı olmalı ve gereği halinde özür yazısı yayınlamalıdırlar,
- 12- Editöriyal değerlendirme sürecinde hiçbir etki altında kalmadan bağımsız olarak karar vermeli ve bu konuda yazarlara da güvence vermelidirler,
- 13- Yayın etiği ihlali veya bilimsel ahlaka aykırı durumlarda konunun aydınlanması için tüm araştırmaları yapmalı, gerekiyorsa sorunu akademik üst makamlara taşıyarak soruşturmayı genişletmeli, konu aydınlanıncaya kadar makaleyi yayınlamamalıdırlar. Sorun makale yayımlandıktan sonra ortaya çıkmış ve yazarın suçu kanıtlanmış ise; editörler bir üst akademik kurumdan gelen yazı ile bu gerçeği açıklamalı, kendi insiyatiflerini kullanarak, detaylı araştırma yaptırmadan bu tür yazıları yayınlamamalıdırlar.

14- Görevlerini ve sorumluluklarını herhangi bir şekilde etkileyecek kişisel, ekonomik veya politik bağlantıları olmamalıdır,

15- Dergilerinin geleceğine yönelik planlar yapmalı, gerekirse derginin yayın politikasını tekrar gözden geçirmelidirler,

16- Editörler dergi içeriğini belirlemede kesinlikle bağımsız olmalıdırlar; yayınevini reklamlar vb konularındaki yaklaşımını bilmeli, bilimsel içeriğin reklamlardan tamamen ayrı olması konusunda hiçbir baskı altında olmamalıdırlar.

17- Araştırma sonuçları makale dergide yayına kabul edildikten sonra dergi editörünün onayı ile medyaya ve halka sunulabilir. Yayına kabul edilmemiş bir makale pre-matür bir çalışmadır ve medyaya yansıtılamaz.

18- Editörler dergilerinin yılda kaç sayı çıkacağını, değerlendirme süreçlerinin ne kadar zaman alacağını, dergiye gönderilen makalelerin kabul oranını belirlemeli ve okuyucularını da bilgilendirmelidirler.

EDİTÖRLÜK GÖREVİNİ KABUL ETMEDEN ÖNCE BİLİNMESİ GEREKENLER

Editörün bağımsızlığı ve herhangi bir unsur tarafından baskı altına alınmaması son derece önemlidir. Profesyonel kuruluşlar tarafından yayınlanan dergilerin editörlerinin de aynı bilimsel dernekler ya da eğitim kurumları tarafından yayınlanan dergilerin editörleri gibi bağımsız olmaları açısından gerekirse yazılı sözleşmeler yapılarak bağımsızlık garantileri sağlanmalıdır. Potansiyel editörlerin görevi kabul etmeden önce bilmeleri gereken detaylar aşağıda sıralanmıştır. Bu soruların yanıtlanması potansiyel editöre karar verebilmesi açısından yardımcı olacak ve bilimsel standardı yüksek bir dergide bağımsız olarak çalışmasını kolaylaştıracaktır (5).

1-Derginin sahibi kimdir? Bilimsel dernek, üniversite, eğitim kurumu, hastane, vakıf, resmi kurum veya yayınevleri olabilir. Her yayınevini editöriyel görevlendirmelere farklı bir yaklaşımı vardır. Bu konu mutlaka net olarak öğrenilmelidir.

2-Derginin geçmişi nasıldır? Daha önceki editör neden görevden ayrılmıştır? Bir sözleşme yapılacak mıdır? Şartları nelerdir?

3-Editör kime/ hangi kuruluşa karşı sorumludur? (Derneğin başkanı, kuruluşun müdürü, üniversite yönetimi, yayınevi sahibi vb)

4-Uygun bulunduğu her makaleyi yayınlayabilme özgürlüğüne sahip midir?

5-Derginin sahibi olan kuruluşun yayın politikası nasıldır? Derginin yayınlanmasının birincil amacı nedir? Amaç, derginin sahibi olan kuruluşun çalışanlarının makalelerini yayınlamak mı? Gelir elde etmek mi? Bilimsel literatüre katkıda bulunulmasına destek olmak mıdır?

6-Dergide yayınlanacak makale türleri (araştırma, derleme, editöre mektup, olgu sunumu vb) sabit midir? Editör değişiklik yapabilir mi? Bazı konulara öncelik vererek derginin bilimsel profilini / yönünü değiştirebilir mi? Bazı özel konular için yer açabilir mi?

7-Dergi sahibi veya yayınevi "danışman değerlendirmesine tabi tutulmadan" bazı yazıların/ makalelerin yayınlanmasını istemekte midir?

8-Yayınevinin pazarlama ve reklam politikası nasıldır? Bu yaklaşım etik açıdan bir editöre uygun mudur? Editörce kabul edilebilir bir şekilde mi yapılmaktadır?

9-Derginin yayın aralığı nedir? Sayfa sınırlaması var mıdır? Reklamlar ve / veya tanım yazıları bu sınırlamaya dahil midir?

10-Editör derginin üretimi ile ilgili aşamalardan da sorumlu mudur?

11-Derginin basılı versiyonu yanında elektronik versiyonu da mevcut mudur? Her ikisinin içeriği de aynı mı olacaktır? Yoksa farklı mı hazırlanacaktır?

12-Editöriyal işlemlerin yapılacağı ofisin yeri nerededir? Editör yardımcıları ve / veya editörler kurulu oluşturulacak mıdır? Yeterli destek personel ve teknik donanım sağlanacak mıdır?

13-Editöre ve / veya editör yardımcılarına konu ile ilgili bilimsel etkinliklere katılmaları için destek sağlanacak mıdır?

BİLİMSEL EDİTÖR VE YÖNETİCİ EDİTÖR

Bilimsel Editör: Editörlük görevi aktif çalışan bilim insanı olmayı gerektirmektedir, çünkü yayınlanacak olan çalışmaların halen var olan bilgilere katkısı, öne sürdüğü hipotezler, tutarlılığı, test edilebilirliği ve tekrarlanabilirliği gibi belli özelliklere sahip olup olmadığını kontrol edecek olan kişi editördür (5).

Editörün temel görevlerinden bir diğeri etik kavramının korunmasıdır. Bilimsel yayın dünyası hareketli ve bir anlamda karşılaştırmalı, yarışmalı bir ortamdır. Editörler haklı olarak önemli olduğunu düşündükleri ilginç yazıları yayınlamaya daha fazla okuyucuya hitap etmek isterler. Ancak bu platformda "**bilimsel yayın etiği**" kurallarının dışına çıkılmaması gerekir, çünkü etik kuralların herhangi bir nedenle ihlali durumunda sorumlu kişilerden biri de editördür.

Kısaca editörler derginin bilimsel standardından sorumludur ve derginin kalitesini belirleyen en önemli kişilerdir.

Yönetici Editör: Yönetici editör genelde ücretli ve tam zamanlı olarak çalışan bir profesyoneldir. Hemen tüm büyük yayınevlerinin yönetici editörleri vardır. Oysa bilimsel editör, çalışmalarını gönüllülük bazında yürüten bir bilim insanıdır. Bir makalenin

kabulü veya reddi ile ilgili son kararı bilimsel editör verir. Yönetici editör ise; makale değerlendirme işleminin idari ayrıntıları ile ve bürokratik yazışmalar ile ilgilenir. Kabul edilmiş metnin yayınlanma aşamasındaki düzeltmeleri ve yayınlanma sırasındaki sorunların çözümünü üstlenir (5).

YAYINCILIĞIN EKONOMİK BOYUTU

Bazı yayınevleri habercilerine ve editörlerine ödeme yapmakta, kendi şirketleri ile kullandıkları içerikleri yaygınlaştırmaktadırlar. Oysa akademik dergiler gerek bilimsel danışman (hakem) değerlendirmelerini, gerekse editorial süreci ücretsiz olarak gerçekleştirmektedirler. Bu sürecin bedeli ise araştırmacıların projeleri için devlet ya da özel kuruluşlardan aldıkları desteklerce karşılanmaktadır.

Bu döngüde profesyonel yayınevleri açısından geri görüş astronomik olabilmekte ve özellikle Elsevier, Springer ve Wiley gibi dergilerde yer alan makalelerinin %42'sini yayınlayan kuruluşlar ciddi kazançlar sağlamaktadır (6).

Akademik makaleler sadece bir dergide yayınlanmakta ve bu yayınlar yine sadece konuya ilgi duyan ve bilgilerini güncelleme kaygısı taşıyan araştırmacılar tarafından okunmaktadır. Bazı yazarlara göre; bu uygulama esnek olmayan ve karşılaştırmaya olanak tanımayan bir süreçtir, çünkü akademik dünyada "bilimsel yayın etiği" kuralları gereği bir makale ancak tek bir dergide yayınlanabilmektedir.

Göz ardı edilmemesi gereken başka önemli boyut da şudur; üniversiteler ve eğitim kurumları destek vererek gerçekleşmesini sağladıkları araştırmaların makalelerini yayınlayan dergilere, tüm makalelere ulaşmak isteyip istemediklerine bakılmaksızın, kütüphaneleri aracılığı ile ulaşabilmek için ciddi rakamlar ödemektedirler. Çünkü dergiler satışa bir paket olarak sunulmakta ve bazı yayınevleri bu yolla gerçekleştirdikleri akademik yayıncılık ile önemli kazançlar sağlamaktadırlar.

Profesyonel yayınevlerinin iddialarına göre; ödenmesi gereken rakamlar prodüksiyon ve dağıtım bedellerinden oluşmaktadır. Bazı şirketler buna "derginin marka değerinin artırılması ve son onbeş yıldır bilimsel iletişimin temel taşıını oluşturan dijital alt yapının geliştirilmesi " gibi uygulamaları da eklemektedirler. Oysa araştırmacıların ifadelerine göre banka yetkilileri yayınevi şirketlerinin basım ve yayın sürecine görece olarak daha az değer verdiklerini iddia etmektedirler (6).

Bazı yazarlar "Ticari saikin baskın hale geldiği bir ortamda, işletmeci sıfatıyla yayıncının denetimindeki "iyi editörlük hizmeti" özerkliğini ve heyecanını yitirir, rutinleşir, düzleşir, yozlaşır mı? Yoksa tersine, profesyonelleşir, incelik, yetkinleşir mi?" konusu gündeme taşımaktadırlar. Editörlüğün, bu sıfatı taşıyanların "kurumlanmasını" sağlayan bir iş olmakla birlikte, tam anlamıyla "kurumlaşmış" olmadığı, Türkiye'de tartışılan bütün konuların baş konusu olan kurumlaşma meselesinin sabit sorusu olan "Batı'da bu uygulama nasıl?"dan hareket edildiğinde, yayıncılığın endüstriyel bir sektör haline geldiği ortamlarda, belirginleşmiş bir işbölümü olduğu ifade edilmektedir (7).

Tanıl Bora'ya göre; editör, yayına hazırlayandır; dosyanın/metnin kitaba dönüşmesi sürecini "yönetir." İçerikle ve biçimle ilgili önerilerde bulunur; kâh yazarla veya çevirmenle birlikte mesai yaparak kâh resen müdahale ederek, metinle oynar. Redaktör ise, metnin maddi işleriyle ilgilenir; imlayı, tashihleri, gerekirse dipnot-atıf düzenini sağlayan kişidir (7).

EDİTÖRLERE YAPILAN ÖDEMELER ÜRETKENLİKLERİNİ ETKİLER Mİ?

Editörlere ödeme yapılması söz konusunda farklı görüşler tartışılmaktadır. Bazı editörlere göre; önemli olan yapılan ödemenin miktarı değil, editörün yaptığı işi biraz daha profesyonel olarak algılayarak daha fazla zaman ayırmaya çalışmasıdır. Diğerleri ise editörlüğün gönüllü olarak üstlenilen bir görev olduğunu ve ödeme yapılırsa da verilen emeğin ve ayrılan zamanın değişmeyeceği görüşünü savunmaktadırlar.

Herhangi bir ödeme alsın veya almasın tam zamanlı editörler; 1-Bu görevi/işi isterler, 2-İşi iyi yapmak için daha çok zamanları vardır. Büyük olasılıkla uzun zamandır bu alanda çalışmakta ve giderek daha iyi yapmaktadırlar. Tam zamanlı editörler kendilerini öncelikle editör olarak tanımlamakta, ayrıca hekimlik yaptıklarını da vurgulamaktadırlar. Bu durum hekimlik pratiği yapmakta olan ve ek olarak editörlük yapan kişilerin durumlarından farklıdır. Kendilerini "editörler" olarak tanımlayanlar aynı tıp alanındaki varlıklarını sürdürmeyi amaçlayan hekimler gibi, varlıklarını bilimsel yayıncılık alanında etkin olarak sürdürmeyi tercih etmektedirler.

Bu açıdan bakıldığında bilimsel editörlere daha iyi çalışmalarını için ödeme yapılması uygun bulunabilir. Özellikle yarı zamanlı çalışanlarda dergi işlerinin toparlanması ve sorunların hızla çözülmesine yardımcı olabilir. Bununla birlikte yine de en önemli faktör editörün bu işe ne kadar zaman ayırabileceğidir, ki maddi getiriler çoğu zaman deyim yerindeyse zamanı satın alabilmekte ve editörlere daha fazla iş yapabilmeleri, zamanlarını daha etkin ve yararlı kullanabilmeleri için destek olmaktadır (8).

Bununla birlikte editörlere ödeme yapılmasına sıcak bakılırsa, bu aşamada göz önüne alınması gereken en önemli nokta editörün bağımsızlığıdır.

EDİTÖRÜN BAĞIMSIZLIĞI

Gerek baş editörler, gerekse dergi sahipleri, her ikisi de derginin başarılı olmasını isterler, fakat çok farklı roller üstlenirler. Baş editörün birincil sorumluluğu dergide yayınlanan güvenilir makaleler yoluyla okuyucuları bilgilendirmek ve eğitmek, ayrıca derginin standardını korumak ve güçlendirmektir. Dergi sahipleri (ister bilimsel dernekler, isterse ticari kuruluşlar olsun) kuruluşlarının temel değerlerini korumaya özen gösterir, derginin tüm basım ve dağıtım sürecini gerçekleştirir, finansal sorumluluğunu üstlenirler.

Dergi sahipleri ile baş editörlerin ilişkileri güven ve saygı çerçevesinde yürütülmeli, her iki taraf da birbirinin sorumluluklarının bilincinde olmalı ve yetki sınırlarını tanımlamalıdır. Bazı yayınevlerince uygulandığı gibi; editörlere bir ödeme yapılıyor

olabilir, fakat bu uygulama dergi sahiplerinin herhangi bir şekilde editörün bağımsızlığını kısıtlamalarına ya da dergi içeriğine müdahale etmelerine gerekçe olmamalıdır. Unutulmamalıdır ki; iki taraf arasındaki olası çatışmalar dergi sahibi olan dernek, yayınevi ya da eğitim kurumunun kurumsallığını, derginin entelektüel saygınlığını zedeleyecek, finansal başarılarına da sekte vuracaktır (4).

SON SÖZ

Editörler pek çok genç araştırmacıyı çalışmalarını yayına hazırlama konusunda yönlendirir ve yüreklendirirler. Toleranslı ve sempatik kişilik özelliklerine sahip olanlar çalışmaların tekrar gözden geçirilmesinde ve gerekiyorsa daha verimli bir alana yönlendirilmesinde etkili olabilirler. Çoğu editörün en önemli kazanımı dergisinin standardının yükseldiğini, kalitesinin ve okur kitlesinin arttığını görmektir. Dergi bilimsel literatüre katkıda bulunuyorsa editörün çabaları amacına ulaşmıştır (1,2,5).

KAYNAKLAR

1-Gökçe Kutsal Y. *Editör Sorumluluğu*. In :Yılmaz O (Ed):*Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık -2004*, pp:135-42, TÜBİTAK Matbaası, Ankara 2004.

2-Gökçe Kutsal Y. *Editörün Katkı ve Sorumlulukları*. In: Yılmaz O (Ed): *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık- 2006*, pp:67-72, Open Ajans, Ankara 2006.

3-Journal Editor Identification. In: *Best Practices for Publishing Journal Articles. The National Federation of Advanced Information Services. Philadelphia, USA 2009*, pp: 23.

4-The Responsibilities of Medical Editors. World Association of Medical Editors. <http://www.wame.org/resources/policies#definition>, Erişim 11.11.2013

5-Gökçe Kutsal Y. *Editör Olmak*. In: Yılmaz O (Ed):*Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık -2011*, pp:11-8, Open Ajans, Ankara 2011.

6-Monbiot G. *How did academic publishers acquire these feudal powers? the Guardian 30th August 2011*. <http://www.monbiot.com/2011/08/29/the-lairds-of-learning/>

7-Bora T. *Editör Kimdir, Eserleri Nelerdir?* <https://www.facebook.com/notes/ileti%C5%9Fim-yay%C4%B1nlar%C4%B1/edit%C3%B6r-kimdir-eserleri-nelerdir-tanil-bora/109586049073709>

8-Lang T. *Executive Board Member of the World Association of Medical Editors, Do medical editors work better if they are paid? Personal communication. 12th, Oct, 2013.*